
JANEK ISTVÁN

DVORTSÁK VIKTOR SÁROS MEGYEI LEVÉLTÁROS ESÉLYEI 1918-BAN EGY ÚJ ÁLLAM LÉTREHOZÁSÁRA KELET-MAGYARORSZÁGON SZLOVÁK NÉPKÖZTÁRSASÁG NÉVEN

Ahhoz, hogy megértsük a Szlovák Népköztársaság létrehozásának kísérletét Dvortsák Viktor levéltáros részéről, vissza kell mennünk 1918-eseményeihez. Az 1918-as esztendő sorsfordító időszak volt Magyarország történelme szempontjából. 1918 tavaszán még úgy tűnt, hogy az első világháború balkáni és keleti hadszínterein aratott győzelmekkel az Osztrák–Magyar Monarchiának sikerült letörnie a szerb és román háborús célokat, illetve semlegesíteni a nálánál sokkal hatalmasabb cári Oroszországot a breszt-litovszki béke aláírásával 1918. március 3-án. A hadihelyzet azonban ősszel drámaian megváltozott. A dualista állam legfőbb szövetségese, a császári Németország vereséget szenvedett a nyugati fronton, Olaszországban pedig az angol és francia alakulatokkal kiegészített olasz haderő a Vittorio Venetó-i csatában megsemmisítő csapást mért az osztrák–magyar hadseregre. Ezen események következtében a monarchia felbomlása elkerülhetetlen volt. 1918. október 28-án Prágában kikiáltották a Csehszlovák Köztársaságot, aminek vezetői területi igényekkel léptek fel Magyarországgal szemben a történelmi Felvidékkel kapcsolatosan. Edvard Beneš már 1918. november 6-án azért sürgette Georges Clemenceau francia miniszterelnököt egy jegyzékében, hogy az antant nevében a csehszlovák hadsereg megszállhassa Pozsonyt, Komáromot, Esztergomot, Vácut, Rimaszombatot, Kassát, Csapot, Máramarosszigetet és Eperjest.¹

Az új magyar kormány, Károlyi Mihály és minisztereinek nagyobb része háborúellenes volt, akik a vitás kérdéseket nem fegyveres konfliktusok árán, hanem tárgyalásos úton kívánták rendezni. A kormány egy békés, parlamentáris, demokratikus állam képét kívánta az antanthatalmak felé mutatni, amelyben a győztesek már nem ellenséget, hanem egy majdani szövetségest látnak, ezért fontosnak tartották a történelmi Magyarország nemzetiségeivel a tárgyalások megindítását, ennek a politikának következtében kerültek képbe a szlovákok és szlovjások.

A Kelet-Szlovák Népköztársaság (vagy miként a korban hívták, Szlovák, illetve „Tót” Népköztársaság vagy Szlovják Népköztársaság) 1918-as kikiáltásának megértéséhez egészen a 19. század második feléig kell visszanyúlni. Ekkor jelent meg ugyanis az első irodalmi mű, amely a kelet-szlovák mozgalom

---

1 *Ádám Magda – Ormos Mária: Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919.* Bp. 1999. 5–8.

egyik alapját képező nyelvjárásban, vagyis sárosi szlovák dialektusban íródott.² A sárosi szlovák nyelvjárás (szlovákul šariščina) elsősorban hangzása és szó-készlete alapján tért el a 19. század utolsó harmadára irodalmi nyelvvé alakult közép-szlovák nyelvjárástól. A šariščinát a szlovák és a magyar nyelvészeti szakirodalom a kelet-szlovák dialektusokhoz sorolta, amelyekbe beletartozott a szepesi, abaúji és zempléni szlovák nyelvjárás is.³ Ebben a nyelvjárásban a 19. század második felétől a magyar kormány támogatásával jelentek meg tankönyvek és vallásos kiadványok,⁴ sőt még egy magyar nyelvű nyelvtani összefoglaló is született Urbán Adolf hanusfalvi lelkész és iskolaszéki tanácsos tollából a *Sárosi tót nyelvtan vázлата* címmel.⁵ A Horthy-korban alkotó miniszteri tanácsos, Kászonyi Ferenc szerint e nyelvjárás egyfajta átmenetet képezett a szlovák, a lengyel, a kárpátaljai ruszin és az ukrán nyelvek között, és a történelmi Magyarország északi és északkeleti régiójában, Abaúj-Torna, Zemplén, Ung, Szepes, Sáros vármegyékben volt honos.⁶

A 20. század elején a sárosi kelet-szlovák nyelvjárást beszélők elsősorban nyelvükben különböztek a nyugat-szlovák régióban élő szlovákságtól, saját magukat pedig szlovjáknak nevezték. Ráadásul a kelet-felvidéki vármegyék nem tudtak olyan, a szlovák nemzeti mozgalom törekvéseivel azonosuló szlovák intelligenciát kitermelni, mint a nyugati megyék, ezért is hívták Štúrék ezt a területet a szlovák nemzeti gondolat temetőjének.⁷ Ezekben a vármegyékben is létezett szlovák intelligencia, de nagyrészt magyar érzelműek és a magyar államhoz hűek voltak, és nem keresték a kapcsolatot a cseh irányba politizáló szlovák elittel. Ebből kifolyólag az önálló „szlovják” (szlovákul *slovjak*) identitás kialakításában rejlő potenciál a 19. század utolsó harmadától a magyar kormány figyelmét is felkeltette. Budapest ugyanis a szlovják dialektus erősítésében felismerte a szlovák nyelv megosztásának lehetőségét, egy, a magyar államhoz lojálisabb regionális elit támogatása pedig az öntudatosodó szlovák nemzetépítés gyengítésével is kecsegtetett. A szlovják identitás kialakulásához

-
- 2 1844-ben Kassán jelent meg Ján Andraščík, római katolikus pap Šenk paľenčeni című színdarabja, amely egyúttal az alkoholelleses mozgalom egyik kulcsfontosságú, sárosi szlovák dialektusban készült műve. A szlovják kérdéshez és előzményeihez lásd: Ábrahám Barna: Szlovákok és szlovjákok: a nemzet határai. *Limes Tudományos Szemle*. 16. (2003) 3. 55–66.
  - 3 A szlovák mozgalom történetéről bővebben lásd. *Gayer Veronika*: Slojacké regionálne hnutie v rokoch 1907–1918. *Mesto a Dejiny* 3. (2014) 3. sz. 68–83.
  - 4 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), K 28 Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Nemzetiségi és kisebbségi osztály 1923–1944 21 798. szám alatt 1940. dec 13. (49. csomó)
  - 5 *Urbán Adolf*: Sárosi tót nyelvtan vázлата. Eperjes 1875. 25. a kérdéshez lásd még: *Ladislav Tajták*: K otázke učebnic vo vychodoslovenskom nárečí, *Nové obzory* 6. (1964) 6. sz. 43–57.
  - 6 *Kászonyi Ferenc*: A szlovják kérdés. *Kisebbségvédelem* 7. (1943) 3-4. sz. 1.
  - 7 *Ábrahám Barna*: Magyar-németek, tótok, szlovjákok, magyar oroszok, vendek. Népnév és identitás a 19. században. In: *Magyar-szlovák terminológiai kérdések*. Szerk. Ábrahám Barna. Piliscsaba 2008. 6.

nagyon fontos volt az a terület, ahol a szóban forgó kelet-szlovák nyelvjárást beszélők laktak, mivel ez a térség sajátos kultúrával rendelkezett, amelyet a szlovák, ruszin, német és magyar kölcsönhatások jellemeztek. A felső-magyarországi régió politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális és nemzetiségi realitása a térségnek mindig sajátos arculatot adott.⁸ Például a szlovjakok által is lakott Sárosban négy nemzetiség és öt vallás keveredett egymással. A községek nyelvi fejlődésének területén egyes települések esetében kiemelkedő jelentőségű volt, hogy éppen milyen nemzetiségű és felekezeti pap került oda, mert ez a körülmény akár évtizedekre is meg tudta határozni a falu lakói identitásának az alakulását.⁹

A 19. és 20. század fordulójára a kelet-szlovák nyelvjárást az írásbeliség kialakítása felé terelő személyek olyan papok és tisztségviselők lettek, akik akár meggyőződésből, akár egzisztenciális okokból a magyar nemzeteszme hirdetőiként léptek fel, és a régió szlovákságát, vagyis az általuk szlovjakként nevezett népeiséget minél erősebben a magyar kultúrához és politikához kívánták közelíteni. Közéjük tartozott Répászky József¹⁰ enyickei plébános, akinek a kezdeményezésére az 1860-as években a kelet-felvidéki megyék néhány iskolájában bevezették a keleti szlovák nyelvjárást, amivel megnyílt az út az önálló szlovák nyelv kialakulása előtt.¹¹ A 20. század eleje a kelet-szlovák írásbeliség nyitánya lett. Az érintett vármegyék vezetőinek nem kellett nemzetiségi ellenállással és mozgalmakkal számolniuk, hiszen a helyi, szűk szlovák értelmiségi réteg nagy része elmagyarosodott, és még a nyugati területeken élő szlovák vezetők sem mutattak túlzott érdeklődést e területek iránt.¹²

A mozgalom Semsey Boldizsár, Sáros megyei főispán támogatásával saját lapot is indított *Naša Zastava* (Zászlónk) néven, amelynek első száma 1907. október 27-én jelent meg Eperjesen.¹³ A lap a régió szlovák lakosságát következetesen szlovjakként nevezte. Kezdetekben Zsebráczy Géza bártfai plébános volt a mozgalom egyik kiemelkedő ideológusa,¹⁴ főszerkesztője pedig Desseffy István politikus és földbirtokos, míg segítőtje 1916-tól Dvortsák Viktor¹⁵ lett, aki

8 Štefan, Šutaj – Szarka László: Reginálna a národnáidentitav maďarskej a slovenskej-histórii 18–20. storočia. – Regionális és nemzeti identitásformák a 18–20. századi magyar és szlovák történelemben. Prešov, Universum, 2007. 188.

9 Sztancs Gábor: Dialektus, kontaktusjelenség vagy magyar propaganda? Adatok és értelmezések a keleti szlovák (szlovják) etnikai régióról. Fórum Társadalomtudományi Szemle 18. (2016) 3. sz. 72.

10 Répászky József (1828–1897) katolikus pap. 1860–1873. plébános Boldogkőváralján, ill. Enyickén. 1873–1884. a kassai papnövelde tanára, majd a kassai székesegyház főesperese.

11 *Ladislav Tajták*: K otázke vydávanie učebníc vo vychodoslovenskom nárečí. Nové obzory 6. (1964) 6. sz. 48–50.

12 Uo. 80.

13 *Alojz, Miškovič*: Maďarské úmysly so Slovakmi. Pozsony 1944. 8.

14 *Szeghy-Gayer Veronika*: Államfordulat és az újrastrukturálódó helyi elit Bártfán 1918–1919. Századok 152. (2018) 1215.

15 Dvortsák Viktor (1878, Felsővízköz – 1943, Budapest) neve egyes forrásokban

már 1906-ban felvetette a sajátos, a Felvidék/Felső-Magyarország nyugati és középső régióiban élő szlovákoktól etnikailag elkülönülő kelet-szlovák nemzet gondolatát. Ezzel a magyar kormányzat tudatába az úgynevezett „szlovják nemzetkoncepció” megalkotójaként került be, és a szlovják nyelv egyik legfőbb ideológusává vált.¹⁶ Dvortsák a *Naša Zastava* oldalain és könyveiben már 1918 előtt is folyamatosan amellelt érvelt, hogy a nyugati és keleti szlovákság két különböző nemzet. Ezt megtévezve azt állította, hogy a keleti szlovákok büszkén vallják magukat magyarnak, s mind öltözetükben, mind kultúrájukban a magyarságot tekintik modellnek. Véleménye szerint „a sárosi tótságot”¹⁷ úgy nyelvi, mint faji tekintetben el kell választani a magyarság északnyugati vármegyéiben lakó tótoktól”.¹⁸

1918 novemberében a Felvidéken a keleti és nyugati részekben élő szlovákok etnikai különbségének eszméje politikai és államjogi dimenziót kapott. Ezt a nyelvi és kulturális különállást, valamint a magyar kultúrához való kapcsolódási viszonyt sok korabeli magyar politikus támogatta, így többek között Jászi Oszkár, majd később Bethlen István és Teleki Pál is,¹⁹ ami nemcsak az 1918-as összeomlás alatti kísérletekben, hanem később, a különféle revíziós elképzelésekben is megnyilvánult.

Dvorcsák Viktorként és Dvortsák Győzőként szerepel, de néha Dvorcsák Győzőként, szlovákul pedig Viktor Dvorčákként írnak róla. Ő maga szlovák származású politikus, író, költő, Sáros megyei főlevéltáros volt. Középiskoláit Bártfán, Eperjesen és Kassán végezte, majd filozófiai tanulmányokat folytatott a budapesti egyetemen és a párizsi Sorbonne-on. Külföldi tanulmányutakat tett Franciaországban, Németországban, Lengyelországban, Oroszországban és Olaszországban. 1904-ben Sáros megye főlevéltárosa lett, a következő évben házasságot kötött a tehetős francia családból származó Lataste Jozefinnel, akitől két lánya is született. Dvortsák 1910 és 1917 között az Eperjesi Lapok, 1917–1918 folyamán pedig az Eperjesi Újság szerkesztője volt. 1907-től a *Naša Zastava* újság segédszerkesztőjeként, majd főszerkesztőjeként dolgozott. Több történelmi könyve is megjelent, de szlovják nyelvű verseket is írt. 1918. december 11-én Kassán kikiáltotta a Szlovák Népköztársaságot, amiért a csehszlovák hatóságok távollétében elítélték. Dvortsák ezt követően évtizedeken keresztül Magyarországon és külföldön fejtett ki propagandát egy Magyarországon belüli szlovák autonóm terület vagy államforma létrehozása érdekében, majd életre keltette a szlovják mozgalmat. 1943-ban halt meg Budapesten. *Ablonczy Balázs*: Nyombiztosítás. Letűnt magyarok. Kisebbség és művelődési Tanulmányok. Pozsony 2011. 79–80.; *Augustín, Matovčík*: Biografický lexikón Slovenska II., C-F. *Martin*: Slovenská národná knižnica. Pozsony 2004. 696.

16 Ábrahám Barna: Szlovákok és szlovjások: a nemzet határai. *Limes* 16. (2003) 3. sz. 55–66.

17 Dvortsák 1916-ban a könyvében ő maga is csak sárosi tótságról beszél, de idővel maga is belátta, hogy nem elég csak a sárosiakat összefogni, hanem ezt kénytelen lesz idővel kibővíteni. Így jutott el a Szlovjások meghatározásához, majd Kelet-Szlovákiához és a „Kelet szlovákok” megnevezéshez. Be kellett látnia, hogy nagyobb számú népeiséget kell képviselnie, ha politikai eredményeket akar elérni. Ezt felfoghatjuk akár egy fejlődési szakaszként is vagy politikai szükségszerűségként a túlélésért folytatott harcban a részéről 1918 második felében.

18 *Dvortsák Győző*: Sáros földje 1914–1915. Eperjes 1916. 32.

19 *Ablonczy B.*: Nyombiztosítás i. m. 79.

Csehszlovákia létrejötte és a szlovják törekvések 1918 végén

Bár Csehszlovákia 1918. október 28-án alakult meg, az új ország határai még képlékenyek voltak. 1918. október 30-án, az északnyugat-felvidéki Turócszentmártonban (Turčianský Svätý Martin, ma Martin, Szlovákia) a szlovákság politikai képviselője megalakította a Szlovák Nemzeti Tanácsot (a továbbiakban SZNT), és elfogadta a Szlovák Nemzet Deklarációját, melyben kinyilvánította együttélési szándékát a cseh nemzettel, elutasította a magyar állam fennhatóságát, és kijelentette, hogy „a Magyarország határain belül élő csehszlovák nemzet nevében egyedül az SZNT jogosult nyilatkozni és eljárni”.²⁰ Károlyi Mihály 1918. október 30-án táviratot küldött az SZNT-nek, amelyben közös együttműködést ajánlott a jövőre vonatkozóan.²¹ Károlyi az SZNT-nek a teljes belügyi, oktatási, gazdasági kormányzati hatalmat a felső-magyarországi szlovák többségű járásokban, az úgynevezett „Tót Impérium” területén felajánlotta.²² A Cseh Nemzeti Tanácsnak és a cseh politikusoknak azonban más elképzelései voltak. Supka Géza prágai magyar követ 1918. november 7-én azt jelentette, hogy Csehszlovákia igényt tart Észak-Magyarország területére.²³ A csehszlovák külpolitika irányítóit, Edvard Beneš külügyminiszter és Tomáš Garrigue Masaryk a Felvidék megszerzésében a gyors, katonai megoldásra helyezték a hangsúlyt. A csehszlovák vezetés átlátta, hogy a legelőnyösebb tárgyalási pozícióba úgy kerülhetnek a békekonferencián, ha birtokon belül vannak, ezért a fait accompli politikáját alkalmazták. Velük szemben Dvortsák Viktor 1918. november 2-án Eperjesen megalakította a Kelet-Szlovák Nemzeti Tanácsot (a továbbiakban KSZNT),²⁴ mely a keleti területek vonatkozásában nem ismerte el a csehszlovák állam fennhatóságát. A Dvortsák által vezetett eperjesi KSZNT a magyar kormánynak küldött táviratában kijelentette, hogy a turócszentmártoni SZNT-től is független,²⁵ s „Magyarország északkeleti tótjainak” nevében tiltakozik a „nyugati tótok illetéktelen gyámködése ellen”.²⁶ Egyúttal azonnali önállóságot kért

20 Deklarácia slovenského národa. In: Švorc, Peter: Zrod republiky. (Dobové dokumenty, spomienky a stanoviská 1914–1918). Kassa 1991. 105.

21 Szarka László: A Szlovákok története. Bp. 1993. 152.

22 A „Tót Impérium” koncepcióját és térképvázlatát lásd: Fogarassy László: Hodža Milán és a Károlyi-kormány. Palócföld. 24. (1990) 5. sz. 83–84.; Szarka László: A szlovák nemzeti fejlődés magyar nemzetiségi politika 1867–1918. Pozsony 1995. 260–261.

23 Šrobár, Vavro: Osvobodene Slovensko. Pamäti z rokov 1918–1920. Praha 1928. 1. kötet. 212.

24 Az eredeti forrásokban kelet-szlovák dialektusban szerepelt: Vichodno Slovenská Narodná Rada szlovjáku.

25 Miroslav Michela: Trianon labirintusaiban. Bp.–Békéscsaba 2016. 20.

26 A teljesen önálló szlovák állam ekkor még nem jöhetett szóba, mivel a szlovák politikai elit egyáltalán nem rendelkezett olyan nyugat-európai kapcsolatrendszerrel, mint a csehek érdekeik érvényesítésére. Azok a szlovák ügyvédek, banktisztviselők, papok és értelmiségiek, akik Turócszentmártonban aláírták a nyilatkozatot, ugyanakkor politikai beállítottságtól függetlenül egyetértettek abban, hogy a „csehszlovák törzs magyarországi ága” az új szláv állam gondolatához csatlakozzon, s ne

„a keleti tót nép” számára. Politikai irányultságát a következőképpen foglalta össze: „a keleti tót nép nyelvének, szabad érvényesülésének és fejlődésének jogát követelve hűséggel csatlakozik a magyar nemzeti tanácshoz”.²⁷ A táviratot Jászi Oszkárnak, a nemzetiségek önrendelkezési jogának előkészítésével megbízott tárca nélküli miniszternek küldték. Dvortsák és társai nagy reményeket fűztek Jászi Oszkár megoldási alternatíváihoz, így az ún. „Keleti-Svájc”-koncepcióhoz, a magyar kormánytól pedig anyagi támogatást reméltek.²⁸

Dvortsák, a wilsoni önrendelkezési elven fellelkesülve, elhatározta, hogy kezébe veszi az irányítást. 1918. november 4-én a KSZNT arra szólította fel a „szlovjakokat” (Slovjaci), hogy járják a saját útjukat, a nyugatiak nélkül. *„Mindegyik nemzet megmozdult, mindegyik nemzet hangosan követeli a maga jogait! Hát csak mi, keleti szlovjakok nem követeljük a mi jogainkat? Hiszen mi is élni, mi is virágozni akarunk!”* Dvortsák követeléseit a *Naša Zastava* oldalain szlovják nyelven írta le. *„Mi is meg akarunk maradni továbbra is szlovjáknak. (...) Nézzétek csak, a nyugati szlovjakok már megmozdultak! De mi vajon hogyan bízhatnánk magunkat őreájuk? Rájuk, akiktől a mi egész múltunk, egész kultúránk, nyelvünk annyira elválaszt bennünket. (...) A csehek, ez a legutolsó és legistentelenebb nemzet szeretné országunkat, szülőföldünket felosztani és darabokra szabdalni. Szlovjakok! Keljetek fel, ébredjétek! El akarják orozni tőlünk ezt a szent földet. (...) Mindent megkapunk, amit követelünk, autonómiát kulturális, iskolaügyi, közigazgatási, politikai és igazságügyi vonatkozásban. Országunkban a tót nyelvnek olyan pozíciója lesz, mint amilyen a magyart megilleti! Hát mi egyébre van még szükségünk?”*²⁹ A kiáltvány a nyugati és keleti szlovjakok közötti kulturális, nyelvi és mentalitásbeli különbözőségekre apellált, miközben a csehekről negatív hangnemben szólt.

Dvortsák Viktor 1918. november 14-én újabb levelet küldött Jászi Oszkárnak, melyben újból kifejtette a KSZNT elképzeléseit. A minisztertől azt kérték, hogy az eperjesi tanácsot tekintse a „keleti szlovjakok” érdekvédelmi képviselőjének.³⁰ Noha beadványára nem kapott választ, Dvortsák nem adta fel a küzdelmet, és tovább szervezte és erősítette mozgalmát Eperjesen és a Felvidék keleti részén.

---

maradjon Magyarország része. Meg kell állapítanunk, hogy Zemplénből, Sárosból és Abaúj-Tornából alig volt valamilyen képviselő Turócszentmártonban. A szlovák képviselők abban bíztak, hogy a korábbi ígérekhez híven az ország rész autonómiát kap Csehszlovákián belül.

27 MNL OL K 40 Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési joga előkészítésével megbízott tárcanélküli miniszter 1918–1919 (a továbbiakban: K 40) VII-43. 1918. november 2.

28 A „Keleti Svájc” koncepciójának megfelelően Magyarországot demokratikus föderációvá alakították volna át, és a svájci minta alapján nemzeti kantonokat hoztak volna létre a területén. Bővebben lásd a „Keleti Svájc” elképzelésekhez *Szarka László*: A helvét modell alternatívája és kudarcra 1918 őszén. Adatok, szempontok a Károlyi-kormány nemzetiségi politikájának történetéhez. *Kisebbségkutatás*, 17. (2008) 233–247.; *Fedinec Csilla – Vehes Mikola*: Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra. Bp. 2009. 23–24.

29 *Naša Zastava*, 1918. november 17., 6–7. *Vichodne slovjaci!*

30 MNL OL K 40 2311/1918. (7. tétel)

Jászi Oszkár kezdetben kitért a keleti szlovákok ügyében való állásfoglalás elől, mivel nem vette komolyan Dvortsák kezdeményezését. Azonban néhány héttel később a Milán Hodžával 1918. november 25. és 30. között zajló budapesti tárgyalások³¹ során mégis felhasználta a „szlovják” kártyát. Jászi itt mintegy fenyegetésként megemlítette, hogy a keleti szlovákok nem akarnak Csehszlovákiához tartozni. Erről a szlovák delegáció természetesen hallani sem akart, és arról tájékoztatta a magyar felet, hogy a keletiek nem illetékesek a demarkációs vonal meghúzásának ügyében.³² Hodža egységes nemzetként kezelte a szlovákokat, és nem ismerte el a keleti és nyugati szlovákok közötti különbséget.³³ Beneš végül megszakította Hodža budapesti tárgyalásait, a szlovák politikust és delegációját visszarendelte Prágába, kijelentve, hogy nekik soha nem is volt felhatalmazásuk a tárgyalások megkezdésére.³⁴ A cseh kormány célja Hodža tárgyalásaival csak időnyerés volt, mert ekkor még nagyon kevés katonai egység állt a rendelkezésére.

Az önálló Kelet-Szlovákia gondolata/Kelet-Szlovákia önrendelkezésének gondolata

Jászi Oszkár természetesen a saját kormánya előtt is elszámolással tartozott a „szlovjákok” politikai helyzetével kapcsolatban, így az 1918. december 1-ji minisztertanácsi ülésen is érintette ezt a kérdést. Kifejtette, hogy Hodža a keleti szlovákok különállását és önállóságát nem fogadta el, így ő nem tudott Dvortsákkal komolyan tárgyalni. Jászi emlékirataiban Dvortsák Viktor mozgalmáról így írt: *„Ismertem a különböző szeparatistikus mozgalmak keleti tót vezetőit, s tudtam, hogy mögöttük komoly tömegek nem állnak.”*³⁵ Emellett a miniszter a szlovják mozgalom vezetőiben a régi hatalom továbbélőit látta, és nem tekintette őket az új, népi és helyi akarat demokratikus képviselőinek.

Voltak, akik ezt később Jászi szemére vetették. Szviezsényi Zoltán gimnáziumi tanár a *Hogyan veszett el a Felvidék* című könyvében felrótta a miniszternek, hogy nem karolta fel időben Dvortsák mozgalmát. Jászi – írta – *„azonban a tótok (Dvortsák) megbízottjának hetykén kijelentette, hogy az eperjesi tanács nem*

31 A tárgyalások az előzetes demarkációs vonalak kijelölése kapcsán zajlottak. Erről bővebben lásd: Szarka László: Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek-kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában. Bp. 1998. 113–125.; Zeidler Miklós: Trianon. Bp. 2003. 40–41, 48–49.; Jindřich, Dejmek – František, Kolar: Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920. I. kötet. Praha 2001. 20. dok. 85–87.

32 Jászi miniszter és a keleti tótok. Világ, 1918. december 7., 3.

33 Jászi Oszkár: Magyar kálvária – magyar feltámadás. Bécs 1920. 64.

34 Szarka László: A szlovák-magyar szakítás 1918 őszén: Elhatárolódás és önrendelkezés. In: Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára. Dunaszerdahely 2008. 13–46.; Marián, Hronský: Budapeštianské rokovanie Milana Hodžu a prvá demarkačná čiara medzi Slovenskom a Maďarskom. In: Milan Hodža štátnik a politik. Szerk. Pekník, Miroslav. Pozsony 2002. 157–181.

35 Jászi Oszkár: Magyar kálvária – magyar feltámadás. Bp. 1989. 71.

képviseli a tót közvéleményt, nincsenek reprezentáló tót nevei s a tótokat kizárólag Hodža, Dula, Šrobár stb. képviselik”.³⁶ A miniszter ezt úgy értette, hogy a keletiek között nincsenek olyan szlovák politikusok, akiket tömegek követnének, és a politikai életben is lenne szavuk. Azzal is tisztában lehetett, hogy korábban a szlovják mozgalom mögött a magyar kormányzati politika állt a szlovák nemzeti mozgalom mesterséges megosztásának céljával.

Maga Dvortsák érezte, hogy az idő nem neki dolgozik, ezért fokozta aktivitását, és december 1-re Iglóra szlovják népgyűlést hirdetett. Erre Jászi Oszkár minisztert is meghívta, ám ő elhárította a részvételt. A népgyűlésen a keleti megyéket képviselők kifejtették, hogy tiltakoznak minden idegen beavatkozás ellen a szlovjákok sorsát illetően. Új követeléssel is előálltak, amely már arról szólt, hogy „a béketárgyalásokon a keleti tót népképviselést nyerjen”,³⁷ Dvortsák pedig azt kérte, hogy a magyar kormány hozzon létre egy külön minisztériumot a keleti szlovákok ügyeinek kezelésére. Budapesten azonban csak ennyit írtak Dvortsák beadványára: „Tudomásul szolgál. Intézkedést nem igényel.”³⁸

Jászi a szlovják kérdés tisztázására Eperjesre küldte bizalmasát, Hauptman Ervin eperjesi születésű, szlovákul jól beszélő főhadnagyot, aki 1918. november 27. és december 2. között Eperjesen tartózkodott.³⁹ Jászi a korábbi években gyakran járt Lesznay Anna Varranóhoz közeli alsókörtvélyesi (ma Nižny Hrušov) kúriájában, ahol számos felvidéki ismerősre tett szert, akiktől így első kézből szerezhetett információt az eperjesi és a kassai eseményekről.⁴⁰ Jászi leghihetőbbnek, egyúttal irányadónak mégis Hauptman értesüléseit tartotta. Hauptman december 2-i jelentésében arra jutott, hogy az egész elégedetlenséget a „Sáros vármegyei gentry réteg okozta”, és a legfőbb sérelmük, hogy a Csehszlovák államalakulatba akarják belekényszeríteni őket a megkérdezésük nélkül.⁴¹ Jelentéséből a miniszter arra következtetett, hogy Dvortsák mozgalma csak parciális jellegű, és hogy mögöttük nem áll valódi tömegmozgalom.⁴² Ennek ellenére a budapesti vezetés szívesen elismerte volna Dvortsák kormányát, de az antant 1918. december 3-i jegyzéke alapján, amelyben a Károlyi-kormányt Szlovákia kiűritésére utasították, ezt már nem tehetette meg.⁴³

36 *Szviezsényi Zoltán*: Hogyan veszett el a Felvidék? Bp. 1921. 79.

37 MNL OL K 40 563/1918. (7. tétel)

38 Uo.

39 MNL OL K 40 634/1918. (7. tétel) lásd még: *Völgyesi Zoltán*: Akik nem akarták Csehszlovákiát – „A Keleti Tót Kérdés” a Jászi-féle Nemzetiségi Minisztériumnak küldött jelentések tükrében. Archivnet 20. (2020) 3. sz. <https://archivnet.hu/akik-nem-akartak-csehszlovakiat-a-keleti-tot-kerdes>, letöltés 2021. márc. 30.

40 *Török Petra*: A körtvélyesi „Jardin Paradis”. Leszlai Anna felvidéki Árkádiája. Pozsony 2012. 27–57.

41 MNL OL K 40 634/1918. (7. tétel) lásd még: *Völgyesi Z.*: Akik nem akarták i. m.

42 *Ladislav, Tajták*: Národnodemokratické revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918. Eperjes. 1972. 83–85.; *Szarka László*: A multietnikus nemzetállam 1918–1992. Bp. 2016. 76.

43 *Szarka László*: A történeti Magyarország felbomlása katonai akciók, demarkációs

Dvortsák Viktor, érzékelve a helyzet komolyságát a Felvidék hovatarozása és a cseh csapatok előnyomulása kapcsán, döntésre akarta vinni a magyar kormánynál a kelet-szlovákok ügyét. Ebből kifolyólag 1918. december 4-én Budapestre utazott, hogy megerősítse pozícióit. Közben azt is belátta, hogy már nem elég a szlovákok jogos igényeire hivatkozni, és a kelet-szlovákok jogait kezdte követelni, amivel már jóval nagyobb népességet tudott megszólítani. Dvortsák a következőképpen nyilatkozott a magyar sajtó képviselőinek jövetelének céljáról: legelőször is tiltakozott a Hodžával folytatott tárgyalások ellen, illetve hogy őt és társait ezekből kihagyták. *„Rólunk, keleti⁴⁴ tótokról, nem lehet a mi megkérdezésünk nélkül határozni. Mi teljes autonómiát akarunk, és sorsunkat, függetlenségünket jobban látjuk biztosítva a magyar állam keretében, mint a csehekhez való csatlakozás által. Itt, Budapesten azzal a felfogással találkoztam, hogy a keleti tótoknak erre irányuló mozgalma nem elég komoly, és nem jelenti a nép akaratát. Nagy tévedés ez. A nép igenis velünk van, nagy tömegben, kompakt egységben.”⁴⁵*

Jászi csak másnap, december 5-én fogadta Dvortsákot, aki a találkozón kifejtette, hogy a szlovák lakosság közhangulata egyre borúsabb, és egy önálló köztársaság létrehozását tervezik. 1918. december 5-én egy újabb memorandummal fordult a magyar kormányhoz, és egy független köztársaság megalakulását helyezve kilátásba, amely a magyaroktól és a csehektől is független lenne.

A memorandum követelése a következők voltak: *„1. A Szlovák Népköztársaság területén a hatalom adassék a szlovák nép kezébe. 2. A magyar kormány ne avatkozzon be a Szlovák Népköztársaság területén végrehajtandó földreformba. 3. A Szlovák Népköztársaság területén az iskolák igazgatása átmegy a helyi kormány kezébe. 4. A Szlovák Népköztársaság kormánya teljhatalmú követet delegál Budapestre. 5. A magyar kormányon belül szlovák osztály hozassék létre. 6. A szlovák nép ügyét az összehívandó békekonferencián csakis a Szlovák Népköztársaság kormánya által megbízott követ képviselheti.”*

A memorandum függelékében rögzítették, hogy a Szlovák Népköztársaság budapesti teljhatalmú megbízottjával Bulissa Károly ügyvédet, a magyar kormány szlovák referenséül pedig Podhradszky Györgyöt, a békekonferenciára kiküldendő delegátusként pedig Dvortsák Viktort javasolják. Ezenfelül azt is kérték, hogy a magyar kormány hozza nyilvánosságra a következő proklamációjukat. *„1. Az önrendelkezési jog alapján egyedül a nép hivatott arra, hogy döntsön saját sorsáról. 2. A csehszlovák állameszmét a szlovák nép hozzájárulása nélkül, sőt akarata ellenére érvényesítették. Erről semleges ellenőrzés alatt végrehajtott népszavazással kellene dönten. 3. A Szlovák Népköztársaság tiltakozik az ellen, hogy a katonai megszállás következtében előállott helyzetet véglegesnek tekinték. 4. A*

---

vonalak. In: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerk. Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Bp. 2008. 15–16.

44 Dvortsák „keleti tótokra” való hivatkozása a sajtóban azért volt fontos, hogy ezzel is érzékeltesse különállását a szlovákságon belül.

45 Megmozdult az egész ország az elszakadási törekvések ellen. 8 Órai Újság, 1918. december 4. 1.

*Szlovák Népköztársaság határait a békekonferencia lesz hivatott megállapítani. 5. A Szlovák Népköztársaság testvéri együttműködésben akar élni a szomszédos nemzetekkel.*⁴⁶

A Felvidéken a cseh légiós csapatok gyorsan vonultak előre, ezért Bulissa Károly 1918. december 9-én bizalmasan jelezte Jászinak, hogy a Szlovák Népköztársaság önállóságának kikiáltása néhány napon belül megtörténik, és kérte a magyar kormányt, hogy azt azonnal ismerjék el hivatalosan is. Véleménye szerint ez lehetne a felvidéki területek megvédésének a módja.

A Kelet-Szlovák Népköztársaság kikiáltása

1918. december 11-én a kelet-szlovákok által lakott észak-magyarországi megyék küldöttei Dvortsák Viktorral az élükön a kassai városházán gyűltek össze. A gyűlés célja a régió hovatartozásának eldöntése volt. Késő délután fél 5-kor Dvortsák telefonon jelentette Budapestre, hogy vezetése alatt megalakult Eperjes fővárossal a Kelet-Szlovák Népköztársaság, aminek elismerését azonnal kérte a magyar kormánytól.⁴⁷ Ugyanakkor kimondták az azonnali elszakadást Magyarországtól.⁴⁸ A nemzetgyűlés, amelyre minden szlovákok lakta megyéből 5-6 megbízott érkezett, kimondta, hogy a köztársaság etnográfiai és politikai határait pontosan a későbbi békekonferencia fogja meghatározni.⁴⁹ A Kelet-Szlovák Népköztársaság fennmaradása esetén ez a terület a jövőt illetően Magyarországon belül saját önkormányzattal és kulturális autonómiával működött volna.⁵⁰

Dvortsák ebből az alkalomból egy memorandumot is küldött Jászi Oszkárnak, amelyben kifejtette az új köztársaság célkitűzéseit. A dokumentum szerint a „szlovjakok” fajilag, nyelvileg és kulturálisan teljesen függetlenek, és földrajzilag is teljesen különállóak azoktól a szlovákoktól, akik a Duna bal partján élnek.⁵¹ A memorandum szerzője kérte a magyar kormányt, hogy ismerjék el a köztársaságát, követelte, hogy ne avatkozzanak be az általuk végrehajtandó földreformba, és hogy az iskolák nagy része kerüljön az ő joghatóságuk alá, amely biztosítja minden kisebbség nemzeti jogait. Továbbá kérte, hogy a magyar kormány szervezzen szlovák részlegeket a magyar minisztériumokon belül, és hogy a békekonferencián álljon ki amellet, hogy a szlovák nemzetet a Kelet-Szlovák Népköztársaság elnöke, Dvortsák Viktor képviselhesse. A köztársaság vezetése három minisztériumból állt. A minisztériumok mellé létrehoztak

46 Felsőmagyarország, 1918. december 6. 7.

47 *Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés.* Bp. 2007. 74.

48 Pesti Hírlap, 1918. december 12. Kikiáltották az önálló tót köztársaságot. 2.

49 Uo.

50 *Boros Ferenc: Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben.* Bp. 1970. 50.

51 *Ladislav Tajták: Úsilie maďarských vládnucich tried o udržanie Slovenska v rámci Uhorska v roku 1918. Historický Časopis* 14. (1966) 4. sz. 570.

egy-egy „nyugati” és „keleti” államtitkári posztot is – arra számítva, hogy idővel a nyugati megyék „szlovákjai” is csatlakozhatnak hozzájuk. Máig nem tisztázott, hogy miként került éppen Jan Ruman, a nem sokkal később csehszlovák szepesi zsupánnak kinevezett liptószentmiklósi ügyvéd neve a kormánylistán a belügyi tárca miniszteri posztjára. Az ő államtitkárai Blahó János és Kogulszky István lettek. Ezenkívül Jehlička Ferencet közoktatásügyi miniszterré nevezték ki, államtitkárainak a keleti szlovákok részére Liptay Lajos evangélikus főesperest, a nyugati szlovákok részére Margorin István római katolikus lelkészt nevezték ki.⁵² A Szlovák Tanácsköztársaság vezetésében is szerepet vállaló szociáldemokrata munkásvezért, Varecha Jánost a népjóléti tárca élére nevezték ki. Államtitkárai Kiszely István és dr. Paulik János szociáldemokrata munkásvezérek lettek.⁵³ Magyar újsághírek szerint az elnöki tisztelet a nyugati rész képviselőjére Milan Hodžának ajánlották fel.⁵⁴ Noha az új köztársaság székhelyéül Eperjest jelölték ki,⁵⁵ Dvortsák mégis Kassán jelentette be az új állam megalakulását. Ennek az lehetett az oka, hogy Kassa 1918-ban magyar jelleggel bírt, a város lakosságának nagy része pedig azonosult a magyar államiság eszméjével,⁵⁶ így nem kellett tartani ellentűntetéstől, ami megzavarhatta volna a végül csak 20 napig fennálló népköztársaság kikiáltását. Egy másik ok is lehetséges, miért Kassa lett a kikiáltás helyszíne: korábban a demarkációs vonalat a két város között húzták meg a csehszlovák és magyar helyi katonai vezetők, így a csehek nem zavarhatták meg a megalakulást.⁵⁷

A csehszlovák vezetés felháborodott Dvortsák államalakítási kísérletén. Maga Karel Kramář csehszlovák miniszterelnök is állást foglalt: szerinte ez nem volt egyéb, mint a magyarok által mesterségesen létrehozott törekvés⁵⁸ Kramář támadására. Bulissa Károly, aki akkor a független „szlovák” kérészállam budapesti ügyvivői tiszteit is ellátta, a következőképpen válaszolt: *„A magyar kormánynak az önálló tót köztársaság megszervezéséhez semmi köze sincs, a mozgalomba semmilyen irányban sem folyt be, erre módja sem volt. Mi tisztán a Wilson-féle önrendelkező jog alapján alakítottuk meg az önálló Tót Köztársaságot, mert egyedül ezt a megoldást tartottuk népünk szempontjából célszerűnek, nem pedig a cseh-szlovák köztársasághoz való csatlakozást.”*⁵⁹ Bulissa szerint Kramář csak Dvortsákot és a köztársaság többi vezetőjét akarta befeketíteni a szlovák nép

52 Pesti Hírlap, 1918. december 12. Kikiáltották az önálló tót köztársaságot.2.

53 *Popély Gyula*: Felvidék 1914–1920. Bp. 2010. 240.

54 Pesti Hírlap, 1918. december 12. Kikiáltották az önálló tót köztársaságot.2.és Kassai Munkás. 1918. december 14. IX. évf. 6. szám 3.

55 Kassai Munkás. 1918. december 14. IX. évf. 6. szám 3.

56 *Simon Attila*: Kassa három megszállása. Párhuzamok és tanulságok. Történelmi Szemle 59. (2017) 572.

57 *Sztancs Gábor*: Változások az önrendelkezésre Sáros és Abaúj-Torna vármegyékben. Esettanulmány az 1918. végi magyar összeomlás és csehszlovák államalapítás regionális vonzatairól. Fórum Társadalomtudományi Szemle 23. (2021) 1. sz. 82–83.

58 Magyarország területe és az új szomszédok. Népszava, 1918. december 14. 3

59 Uo. 3.

előtt, továbbá azon véleményének is hangot adott, hogy a csehek nem akarnak a szlovákoknak igazi szabadságot adni. *„A tót nép nagyon jól tudja, milyen a cseh szabadság. A csehek a szlávok poroszai. Leplezetlenül imperialista politikát követnek, és nem a rokoni szeretetből nyújtogatják felénk a kezüket, hanem a földünk gazdasága és népünk munkaereje kellene nekik.”*⁶⁰

A felvidéki események miatt a magyar kormány 1918. december 14-i minisztertanácsi értekezletén napirendre került a Dvortsák-féle kormány diplomáciai elismerésének kérdése. Jászi Oszkár e tanácskozáson kifejtette, hogy a szlovák és „szlovják” kérdés már nem tekinthető Magyarország belügyének, mivel ha elismernék Dvortsák kormányát, annak beláthatatlan katonai és külpolitikai következményei lehetnének. Jászi szerint ezt csakis akkor tehetnék meg, ha ehhez a későbbiekben összehívandó békekonferencia is hozzájárulna.⁶¹ Bulissa 1918. december közepén Ferdinand Vix francia alezredest is felkereste Budapesten. A magyarországi antantmisszió vezetőjén keresztül táviratot küldött Thomas Woodrow Wilson amerikai elnökhöz, amelyben kérte kormánya és országa elismerését.⁶² Erre azonban sohasem került sor.

Időközben a csehszlovák csapatok előrenyomultak a felvidéki területeken. A Szlovák Népköztársaság kormánya december 11-én szervezni kezdett egy úgynevezett „Tót Nemzeti Gárdát”, amely Igló környékén szembeszállhatott volna a cseh erőkkel.⁶³ Kormánya megalakítása után Dvortsák azonnal küldött egy utasítást a kassai katonai kerületi parancsnokságnak, amelyben azt kérte, hogy a Kelet-Szlovák Népköztársaság csapatait ne helyezték el Kassáról, mivel ők fegyveresen lépnek mindazok ellen, akik függetlenségük ellen támadnának. Ezenfelül utasította a kassai katonai kerületi parancsnokságot, hogy tartsák harcra készen csapataikat a csehek ellen.⁶⁴ Bevetésükre azonban már nem jutott idő: 1918. december végén Kassa is cseh megszállás alá került, Dvortsák Viktor pedig az utolsó vonattal Budapestre utazott. Ez egyúttal a népköztársaság végét is jelentette. A vezetők egy része külföldre vagy Budapestre menekült, másik részük passzivitásba vonult, vagy megváltoztatta nézeteit, és a csehszlovák orientáció híve lett. Dvortsák a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása után is aktív maradt. 1919. március 21-én a Magyarországi Tanácsköztársaság elnökénél, Garbai Sándornál rákérdezett, mi a szándékuk a Felvidékkel. Garbai válasza az volt, hogy *„miután nem sikerült a nyugat burzsoáziáját Magyarország igazáról meggyőzni, kelet proletariátusához fordulunk, s nincs kétségem az iránt, hogy az ország épségét rövidesen helyreállíthatjuk. (...) A cseh imperialisták által elnyomott tót nép számíthat legteljesebb támogatásunkra. A felszabadulás órája nem fog sokáig késni.”*⁶⁵ 1919. március 23-án a Dvortsák a Kelet-Szlovák Népköztársaság

60 Uo. 3

61 MNL OL K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1918. november 14.

62 Z tíždňa. Naša Zastava, 1918. december 22. 6–7.

63 Utolsó napjaink a cseh megszállás előtt. Szepesi Lapok, 1918. december 14. 1.

64 Fogarassy László: Felvidéki gerillaharcok a Károlyi-kormány idején. Miskolc. 1973. 235.

65 Szviezsényi Zoltán: Hogyan veszett el a felvidék? Bp. 1921. 93.

Kormányzói Tanácsa nevében levélben kérte a magyar kormány képviselőit, hogy lépjenek közbe a Felvidék megmentéséért, és érvényesítsék a szlovákok autonómiáját. Dvortsák saját és kormánya forradalmi eltökéltségét és aktivitását azzal akarta demonstrálni, hogy a budapesti csehszlovák megbízott irodáinak elfoglalásában ők is részt vettek, miután az elhagyta Budapestet.⁶⁶ Dvortsák kokettálása a kommunistákkal nem tartott sokáig. Rájött, hogy ő és az általa képviselt államalakulat semmiféleképpen nem juthat szerephez ebben a kommunisták által diktált játszmában, hiszen ideológiai különbségek álltak fenn nézetik között, így jobbnak látta, ha a Tanácsköztársaság idejére tevékenysége székhelyét áteszi Bécsbe, ahol Bethlen Istvántól kért és kapott anyagi támogatást. Meg kell jegyeznünk, hogy a Tanácsköztársaság vezetői a szlovák kérdésre úgy tekintettek, mit egy ugródeszkára, amin keresztül Csehországba juthatnak majd, aminek révén kiterjeszthetik a „világforradalom” eszméit, és egyesülhetnek az ottani kommunistákkal.

Ma már nehéz megmondani, hogyan zajlottak volna az események, ha a magyar kormány már 1918. november elején Dvortsák mellé áll, és határozottan támogatja a szlovák kezdeményezését. Mint ahogy az sem egyértelmű, hogy egy ilyen kapcsolat előnnyel vagy további hátránnyal járt volna-e Magyarországra nézve. Hiszen a keleti szlovákok melletti fellépéssel fegyveres ellenállás alakulhatott volna ki a Felvidéken, amit Magyarországnak is támogatnia kellett volna, azaz a magyar–(cseh)szlovák konfliktus még előbb eszkalálódott volna. A csehszlovák törekvésekkel szembeni komolyabb helyi ellenállás pedig akár egy népszavazáshoz is vezethetett volna. Ebben az esetben nemcsak a keleti szlovák vagy szlovák térség függetlensége, illetve Magyarországon belüli autonómiája merülhetett volna fel reális alternatívaként, de elképzelhető, hogy mindez a magyar–(cseh)szlovák határ kijelölését is befolyásolta volna – a magyar többségű területek így akár Magyarországnál is maradhattak volna. Maga Jászi Oszkár mindenestre később nyilvánosan is elismerte, hogy ő szívesebben tárgyalt volna a szlovákok vezetőivel, mint a csehszlovák irányzat képviselőivel, a reális erőviszonyok azonban mást diktáltak, így kénytelen volt Hodzáékkal egyezkedni.

A szlovák mozgalom a 19. század második felében, illetve 1918-ban a helyi regionális identitásra alapozva indult el, Dvortsák Viktor ezeket az alapokat kívánta felhasználni a szlovákok önálló nemzetté válása folyamatában. Az volt a célja, hogy ezzel nemcsak a keleti szlovákokat, de a nyugatiak egy részét is megnyerje magának, és így a Csehszlovákiához került régió egy része – önállóan vagy autonómiával – Magyarország keretei között maradhatott volna. Dvortsák mozgalma, illetve a Szlovák Népköztársaság megteremtésére tett kísérlete azonban megbukott. Ennek okát egyrészt abban határozhatjuk meg, hogy a győztes hatalmak csak olyan nemzetiségi törekvéseket támogattak, amelyek céljai egybeváltak az övéikkel, másrészt a Károlyi-kormány pacifista politikája sokáig nem tette lehetővé az eredményes fegyveres ellenállást.

66 Kóvágó László: A Magyarországi Tanácsköztársaság és nemzeti kérdés. Bp. 1979. 68.

Dvortsák és társai így kénytelenek voltak átalakítani politikai követeléseiket, és a következő évtizedekben a területi revízió és a Magyar Királyságon belüli autonóm Szlovákia megteremtésén munkálkodtak.⁶⁷ Dvortsák Kassáról való elmenekülése után is használta egykori elnöki címét, s az 1930-as években is a Kelet-Szlovák Népköztársaság levélpapírján bonyolította levelezését.⁶⁸ Meg kell jegyezni, hogy az 1918–1919 folyamán kikiáltott kérészallamok közül egyedül Dvortsák államának lett – igaz, csak 1943-ban kiadott – himnusza a szlovjások részére, amit meg is zenésítettek. A himnusz címe is sokatmondó: *Szlovjáknak születtem*.⁶⁹ A szövege is érdekes, hiszen arról szól az elején, hogy „szlovjáknak születtem és szlovjakként is halok meg”. A himnusz további részében azt hangsúlyozzák ki, hogy az édesanyjuk tanította nekik ezt a nyelvet, amit nem cserélhetnek fel semmi másra, mivel a számukra ez a legkedvesebb és legszebb hangzású nyelv, azokon a helyeken, ahol szlovjások laknak.⁷⁰ Ezenfelül még egy imát is szerkesztett Dvortsák *Szlovjások imája* címmel a magyar irredenta *Hiszek egy Magyarországot feltámadásában* mintájára, amit szintén megzenésítettek. Ebben arról biztosítja a magyarokat, hogy örökre hűségesek maradnak a szlovjások hozzájuk, hiszen azokat a földeket, ahol laknak, Szent István magyar királytól kapták. A magyarok és a szlovjások sziklaszilárdan egymás mellett állnak, szövetségüket senki sem tudja megosztani.⁷¹ Dvortsák igyekezett identitást teremteni népe számára, ezért volt fontos a himnusz megalkotása.

Meg kell jegyeznünk, hogy a szlovják nyelv idővel megindulhatott volna egy külön szláv irodalmi nyelv és egy külön szlovják népi öntudat kialakulásának útján, de további fejlődéséhez több száz év zavartalan fejlődési időszak kellett volna, és akkor sem biztos, hogy függetlenné vált volna. Ezenkívül jelentős pénzügyi támogatásra is szükségük lett volna, illetve kedvező történelmi és politikai helyzetre is, amely során pozícióba hozhatók lettek volna. Dvortsák államalakulata lojális lett volna Magyarországhoz, amely a magyar államegység megtartását tűzte ki célul. Meg kell jegyeznünk, mint ahogy az eseményeken keresztül láthattuk, a Kelet-Szlovák Köztársaság életképteleneknek bizonyult, hiszen területe pontos határait sem lehetett meghatározni, amilyen gyorsan létrejött, ugyanolyan gyorsan megszűnt. Ezen vármegyékben élő szlovjások identitása a nagyhatalmi döntésekkel szemben mozgósítható volt arra, hogy megpróbálják saját különállásukat ideig-óráig fenntartani, megőrizni. Meg

67 Dvortsák személyével kapcsolatosan meg kell jegyezni, hogy Csehszlovákiában távollétében halálra ítélték, így csak a magyar álláspontot képviselhette csak a későbbiekben. *Ablonczy Balázs*: Az Elnök Párizsban. Dvortsák Győző franciaországi élete. In: *Varietas Europica Centralis. Tanulmányok a 70 éves Kiss Gy. Csaba tiszteletére*. Szerk. Bertényi Iván – Géra Eleonóra – Mészáros Andor. Bp. 2015. 16.

68 *Ablonczy B.*: Nyombiztosítás i. m. 80.

69 *Viktor Dvorčák*: Vlasc a Serco verše. Kassa 1943. 29. Ezúton szeretném megköszönni Szeghy-Gayer Veronikának, hogy felhívta a figyelmemet ezekre a munkákra.

70 Uo. 29.

71 Uo. 29.

kell állapítanunk, hogy a Dvortsák által szorgalmazott szlovják különállás hangsúlyozásának 1918–1919 között lehetett némi alapja, ám 1938 után politikai szempontból már a megvalósíthatatlan kategóriába került át. Ennek ellenére a szlovják kérdés az első bécsi döntést követően ismét szerepet kapott, Dvortsák is aktivizálta magát Kassán, és 1939–43 között ismét a szlovják nyelv népszerűsítésén és mozgalma kiterjesztésén dolgozott.

Dvortsák Viktor 1943-ban bekövetkezett halála után a „szlovják mozgalom” meggyengült, 1945 után pedig teljesen elhalt – erről a kérdéstről Csehszlovákiában sokáig még csak beszélni sem lehetett. A szlovják kérdés és a Szlovák Népköztársaság története feledésbe merült.

Felhasznált szakirodalom és források

8 Órai Újság, 1918. december 4.

Ablonczy Balázs: Az Elnök Párizsban. Dvortsák Győző franciaországi élete. In: *Varietas Europica Centralis. Tanulmányok a 70 éves Kiss Gy. Csaba tiszteletére.* Szerk. Bertényi Iván – Géra Eleonóra – Mészáros Andor. Bp. 2015. 15–22.

Ablonczy Balázs: Nyombiztosítás. Letűnt magyarok. Kisebbség és művelődési Tanulmányok. Pozsony 2011.

Ábrahám Barna: *Magyar-németek, tótok, szlovjások, magyar oroszok, vendek. Népnév és identitás a 19. században.* In: *Magyar-szlovák terminológiai kérdések.* Szerk. Ábrahám Barna. Piliscsaba 2008.

Ábrahám Barna: *Szlovákok és szlovjások: a nemzet határai.* *Limes Tudományos Szemle.* 16. (2003) 3. 55–66.

Ádám Magda – Ormos Mária: *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919.* Bp. 1999. 5–8.

Alojz, Miškovič: *Maďarské úmysly so Slovákmi.* Pozsony 1944.

Augustín, Maťovčík: *Biografický lexikón Slovenska II.* C-F. Martin: Slovenská národná knižnica. Pozsony 2004.

Boros Ferenc: *Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben.* Bp. 1970.

Dvortsák Győző: *Sáros földje 1914–1915.* Eperjes 1916.

Fedinec Csilla – Vehes Mikola: *Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra.* Argumentum. Bp. 2009.

Felsőmagyarország, 1918. december 6.

Fogarassy László: *Felvidéki gerillaharcok a Károlyi-kormány idején.* Miskolc 1973.

Fogarassy László: *Hodža Milán és a Károlyi-kormány.* *Palócföld* 24. (1990) 5. sz. 72–87.

Gayer Veronika: *Slojacké regionálne hnutie v rokoch 1907–1918.* *Mesto a Dejiny* 3 (2014) 3. sz. 68–83.

Jászi Oszkár: *Magyar kálvária – magyar feltámadás.* Bécs 1920.

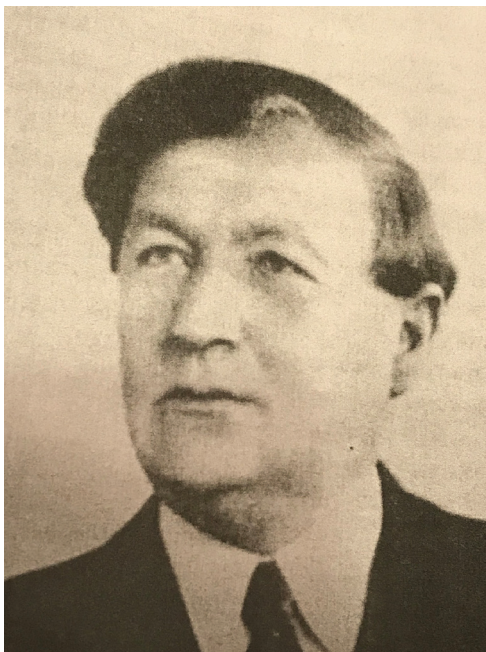
Jindřich, Dejmek, František, Kolar: *Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920.* I. kötet. Praha 2001.

- Kassai Munkás, 1918. december 14.
- Kászonyi Ferenc: A szlovják kérdés. *Kisebbségvédelem*. 7. (1943) 3-4. sz. 1–15.
- Kővágó László: A Magyarországi Tanácsköztársaság és nemzeti kérdés. Bp. 1979.
- Ladislav Tajták: K otázke vydávanie učebníc vo vychodoslovenskom nárečí. *Nové obzory*, 6. (1964) 6. sz.
- Ladislav Tajták: Úsilie maďarských vládnucich tried o udržanie Slovenska v rámci Uhorska v roku 1918. *Historický Časopis* 14. (1966) 4. sz.
- Ladislav, Tajták: Národnodemokratické revolúcia na východnom Slovensku v roku 1918. Eperjes 1972.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) vonatkozó fondjai
- Marián, Hronský: Budapeštiánské rokovanie Milana Hodžu a prvá demarkačná čiara medzi Slovenskom a Maďarskom. In: Milan Hodža štátnik a politik. Szerk. Pekník, Miroslav. Pozsony 2002.
- Miroslav Michela: Trianon labirintusaiban. Bp. –Békéscsaba 2016.
- Naša Zastava, 1918. december 22.
- Naša Zastava, 1918. november 17.
- Népszava, 1918. december 14.
- Pesti Hírlap, 1918. december 12.
- Popély Gyula: Felvidék 1914–1920. Bp. 2010.
- Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Bp. 2007.
- Simon Attila: Kassa három megszállása. Párhuzamok és tanulságok. *Történelmi Szemle* 59. (2017) 569–590.
- Šrobár, Vavro: Osvobodene Slovensko. Pamäti z rokov 1918–1920. I. kötet. Praha 1928.
- Štefan, Šutaj-Szarka, László: Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18. - 20. storočia. – Regionális és nemzeti identitásformák a 18–20. századi magyar és szlovák történelemben. Eperjes 2007.
- Szarka László: A helvét modell alternatívája és kudarca 1918 őszén. Adatok, szempontok a Károlyi-kormány nemzetiségi politikájának történetéhez. *Kisebbségkutatás* 17. (2008) 233–247.
- Szarka László: A multietnikus nemzetállam 1918–1992. Pozsony 2016.
- Szarka László: A szlovák nemzeti fejlődés magyar nemzetiségi politika 1867–1918. Pozsony 1995.
- Szarka László: A szlovák-magyar szakítás 1918 őszén: Elhatárolódás és önrendelkezés. In: Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára. Dunaszerdahely 2008.
- Szarka László: A Szlovákok története. Bp. 1993.
- Szarka László: A történeti Magyarország felbomlása katonai akciók, demarkációs vonalak. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerk. Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László. Bp. 2008.
- Szarka László: Duna-táji dilemmák. nemzeti kisebbségek-kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában. Bp. 1998.
- Szeghy-Gayer Veronika: Államfordulat és az újrastrukturálódó helyi elit Bártfán

- 1918–1919. Századok 152. (2018) 1215–1236.
- Szepesi Lapok, 1918. december 14.
- Sztancs Gábor: Dialektus, kontaktusjelenség vagy magyar propaganda? Adatok és értelmezések a keleti szlovák (szlovják) etnikai régióról. Fórum Társadalomtudományi Szemle 18. (2016) 3. sz. 57–74.
- Sztancs Gábor: Változások az önrendelkezésre Sáros és Abaúj-Torna vármegyékben. Esettanulmány az 1918. végimagyar-összeomlás és cseh-szlovák államalapítás regionális vonzatairól. Fórum Társadalomtudományi Szemle 23. (2021) 1. sz. 63–96.
- Szviezsényi Zoltán: Hogyan veszett el a Felvidék? Bp. 1921.
- Török Petra: A körtvélyesi „Jardin Paradis”. Leszlai Anna felvidéki Árkádiája. Pozsony 2012.
- Urbán Adolf: Sárosi tót nyelvten vázlat. Eperjes 1875.
- Viktor Dvorčák: Vlasc a Serco verše. Kassa 1943.
- Világ, 1918. december 7.
- Völgyesi Zoltán: Akik nem akarták Csehszlovákiát – „A Keleti Tót Kérdés” a Jásziféle Nemzetiségi Minisztériumnak küldött jelentések tükrében. Archivnet 20. (2020) 3. sz. <https://archivnet.hu/akik-nem-akartak-csehszlovakiat-a-keleti-tot-kerdes>, letöltés 2021. márc. 30.
- Zeidler Miklós: Trianon. Bp. 2003.

Mellékletek

1. ábra: Dvortsák Viktor fényképe

Slovjaci!

Po čim sme tuželi, co sme sebe z caleho šerdca vinčovali, to še chvala Bohu uskutočnelo!

Samostatna ľudova slovenska republika je vivolana, už je v rukoch našich.

Ľebudzeme tehda aňi čechi, aňi magyare, aľe šľebodne slovjacu v šľebodnej slovenskej krajini!

Jak nahľe konferencia pokoja viznači našo slovenske hraňice, mi sebe skerze radne a zakonňite volbi hňed vivolime všicke našo verchnosce, našu slovensku vladu zos slovenskima ministrami, zos slovenskima uradami a uradňikami a ustanovime naš slovenski štat!

Slovjacu! Chraňme a braňme sebe tu šľebodu! Jako jeden mur stojme mocno a šľmelo pri našej samostatnej slovenskej republiki! Ľedajme še predac! Nadobudňime sebe upelnu slovensku samostajnosť! Ošľebodzme še od tich zraditel'och, chtore nas slovjakoch prevracaju, a chtore na tarh nešu našu slovensku šľebodu!

Podzvihňime tehda do huri, do visoka totu našu, do teho času v blace šľapanu zastavu, ñech jej bilo-belavo-červeno zjavujuce krasne farbi ohľasuju calemu švetu upelnu šľebodu samostajnej slovenskej krajini!

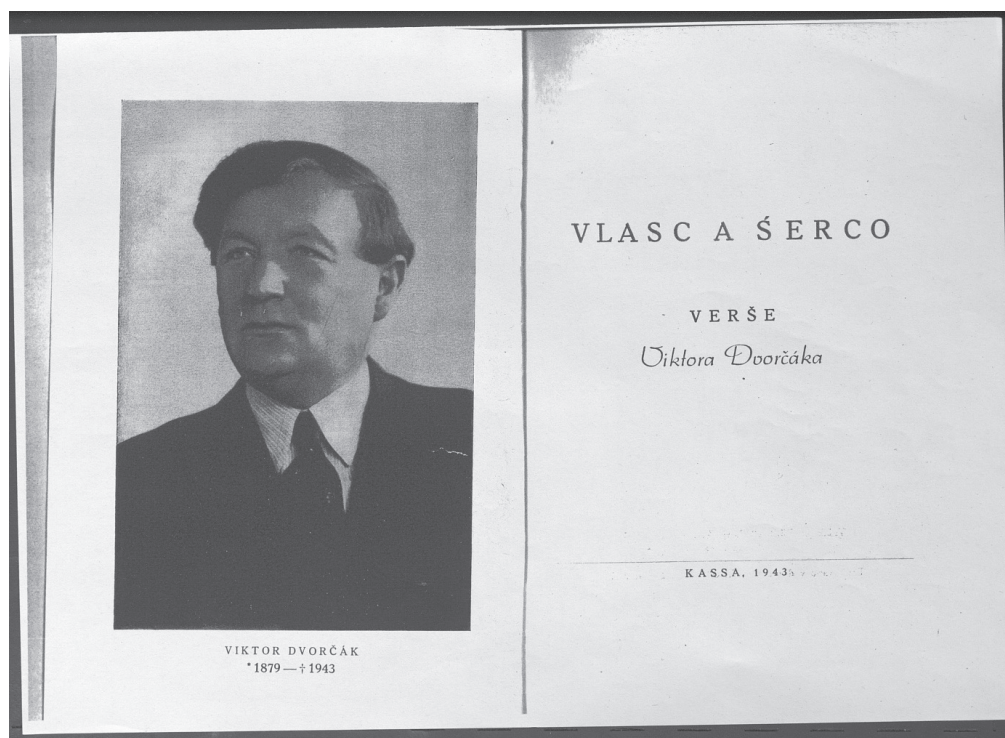
Ñech žije naša mila samostatna ľudova slovenska republika! Ñech žije až do skonaňa šveta!

Vibor organizacii samostatnej ľudovej slovenskej republiki.

2. ábra: Plákát a Szlovjakokhoz 1918. november

3. ábra: A Nasa Zastava címlapja

4. ábra: Dvortsák Viktor és versei

9

.....szám.

A magy ..... **távirda-hivataltól.**

Távirat.

Feladatott..... eperjes 1.-2392 75 29. -12/40- s ó.....n.....órákor.

Megérkezett..... budapest 1918- november hó 29- en 3/25; r s.....órákor.

.....től.

= d = Jászai miniszter, bpest . =

Jelentem, hogy Abauj - tornavármegye nyugtalanokdó tótsággával
 tegnapi napon gyúeüst tartottam rankfuereden a tótságg az
 autonómiát szívesen fogadta csehesites ellen tiltakozott
 - elfogadta a gyúeüst az eperjesi naggyúeüst határozatát
 melyet nagy méltóságod ismer, juhászszal tárgyaltam kerem
 ismét szíveskedjek központi propágganda küldöetteitöel
 megkímélni ezt háuptmann főehadnaggyal is közölettem :-
 íglen tartjuk 1.- en másik naggyúeüstésúenket ismét kerem
 tessék prógganót nyújtani süergöenyilegg, melyben benne
 legyen a tótt miniszterium megszervezése is tótsággnak spontán
 megnyilvánuló kívánsága :- dvorcsak gyúeüstöe .-+

9

MAGYAR
 HIRDELIS LEVÉLTÁR

5. ábra: Dvortsák Viktor távirata Jászai Oszkárnak